САНА ОЛОХ

ЧУРАПЧЫ ОРОЙУОНУН КАҺЫАТА

ХАҺЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

№ 89 (7474) ✦ 1993 сыл. От ыйын 29 күнэ. Чэпшэр ✦ Сыната 1 солкуобай 50 харчы.

Челябинскай уобалас. «Маяк» холбоһук атомщиктарын «Аҥбашево» акционерскай обществотыгар голландскай сыры оҥорор саҥа оборудованнелар модулларын туруордулар. Оннооҕор оҥоһуллубут бородууксуйа сороҕо «Маяк» холбоһук үлэһиттэригэр, оттон сорҕото металлары, тыа хаһаайыстыбатын массыналарын ыларга бартер быһыытынан тыа сиргэ олохтоохторугар барар.

Б. Клишинцер фотота. (РИТА—ССТА).

Мэччирэн — өлгөм үүт, эмис эт туоната

ТАМНЫЫКЫ САЙЫЛЫК ҮЛЭҺИТТЭРИГЭР

Өнүрүк күйаастар сатыылаан турар кэмнэрэ. Мэччирэн үгэнэ. Хараҕ ыларынан ыраах сүөһү баара көстүбэт. Арай үөрдэриттэн быдаммыт, бүгүйэхтээбит сылгылар буордаах суолу уһаты туора сыыйаллар.

...Тамныыкы сайылыгар да уу-чуумпу. Кинн-сүөһү барыта кирийбиккэ, саспыыта дылы. Урукку совхоз эрдэхэ тутуллубут сүөсүйүттэр дьиэлэригэр ыал, дьон олорорун таһырдьа тангас-сап ыйаммытынан, иһит-хомуос кэккалэбитинэн эрэ сэрэйэҕин. Утары аҥы аһаан кирбиппит кыргыттар олороллор эбит. «Ыллаабынай дьоммут ыоҥуо бааллар», — диэн ыйар дьон буолан биэраллэр, онон барыа онно суксуруһан тахсабыт.

Иһирдьэнэ -таһырдьанан кыра оҕолор сонуурҕаабыттыы көрөллөр-нөтөллөр. Манна оройуонна ватырар ыанньыксыт Л. Д. Филиппов дьиэ кэрэтиттэрэ олороллор эбит. Дьиэлээх хаһаайын бэйэтэ баар. Хаһаайка — Любовь Николаевна дьон кирдилэр диэн буолуо, остуолу босхолоору иһити-хомуоһу үөһэллэрэ тардар.

Сайылыкка бэс ыйын 6-гар тахсыбыттар. Бу Н. Д. Собанин салайар «Чурапчы» баанынай хаһаайыстыбатын дьоно. Барыта 20-чэ киһи сүөһүгэ пайа көрүллэр. Онтон үлэлэччита 12 киһи, 35 ыанньыктаахтар, 30-са субаннаахтар уонна 25 ыырэйдээхтэр. Сылгылара 60-са эбит. Олору В. К. Дьачковскай сүбэтинэн-көмөтүнэн Д. Д. Никифоров мосой-арҕас ылан көрөр-нөтөр. Коллектив сүбэнэн-саргыанан 6—7 ыйынан оттото сылдьар. Сүрүннээн ыанньыксыт уолаттар, сылгыһыттар барбыттар. Түөйэ эҥэр, Лухаада диэн 70-са гектардаах алааска бааллары үһү. Дьоннорутар онтон биир 1—2 от кэлиэ диэн эрэннэрбиттэр. Сорох алаастара кып-кыһылыынан көрөн тоҕуйбут. Быһата, курааннаан, аһыгаҕа былдьатан, от ылылыбат буолбута биллибит. Онон атырдьах ыйын эргэтигэр Амма уҥуор бараргa туруорсаллар эбит. Итти кэннэ Баайаҕаҕа кэпсатиилээхтэр. Амма уҥуор «пайбытыгар сирдээхпит» диэн аарыыллар. Дьылы туоруур от аһылык дьылҕата ыанньыксыттары үүйэ-хаайа тутара өтө көстөр. Кэпсээн уһаан-тэнийэн барыаҕын күнүскү сайылык түбүгэр салаллабыт.

Сайылык. Быйылгыта сылаҥнарга бу соҕотох сайылыктара диэтэххэ онуок сыыстарбаккын. Эмис Күөлүгэр, саҥа сайылыкка, икки баанынай хаһаайыстыбата, ол эбэтэр икки эрэ ыал тахсыбыт. Атыттар тэлгэһэлэрин таһыгар «сайылыллар», Биирдэм ыалынан хаһаайыстыбаланан бытарыйыы улахан. Үүт-ас да хомуллуута, туттарыыта эмиэ биирдиилээн. Бэйэлэрэ таһыналлар. Тамныыкы үүтүн тракторынан В. Н. Никитин ылдьар. Эмиэ да ыанньыксыттыыр, бостуукуур. Үүт күннэ биирдэ сарсыардатын ылдыллар, кэнэҥэнги ыам умуһахха түһэриллэр. Ходуһалар эрэ курааннаабатахтар, мэччирэн эмиэ халтаҥ. Онуоха эбии күйааһырдаан сүөһү «тыаҕа түһүүтэ», ыраатыыта манна улахан. Ол да иһин «үүт суох» диэн билиилэр. Күнүгэ 1,9 центнер үүт ыанарыттан ньирэй көҕүрэтиһэр. Барыта 32 ыанах ыанар. Ыанах ахсыттан 7-лии кг үүт ыанар диэн суоттуулар. Сүөһүгэ комбикорм салатыллар, Отордооһун тэриллибэтин биэрэн олороллор, Ханна да баран сир-уот мантан үчүгэйэ суох, курааннаан халтаҥнаабыт сирдэр диэн саналаахтар.

Этэр эттэҕинэ син да курдук. Сайылык аттаахха иһэр уу мэлигир. Күөлларэ уолан 4—5 сылгы батыллан араллаан буолбуттааҕын ахталлар. Дьэ, итинник, сүөһү быдьанар кутталыгар олороллор. Кэлсээммит быыһытар уу таһар автомашина кэлэн иһити-хомуоһу толорторор түбүгэр түһэн ылбыттара, онон түбэспиччэ буолбатах эбит.

Сылаҥнарга бу соҕотох тутуспутукан үлэлиир улахан баанынай хаһаайыстыбата. Онон даҕаны буолуо, коллективнай үлэ формалара баһыйаллар, биллэллэр. Ферма сүрүннээн түөрт ыанньыксыттаах. Бас-көс тутталлара Яков Дмитриевич. Кинини сэргэ ити трактористара Владимир Николаевич, солбукка аҕатын оннугар Ольга Кузьмина уонна Любовь Николаевна Филиппова ыанньыксыттыыллар. Былырыын сайын 50-тан тахса ынаҕы мабыттарын, мэччирэн да кэм күөхтээх эбитин саналаллар. Кыстык ыараханыгар, аһылык кэмчитигэр кыайтаран сүөһүнү туттубуттарын юстэбэттэр. Быйылгы балаһыанньа өссө уустук. Ити орпут аҕыйах сүөһүлэриттэн төбөтүн сүүскэ биэриэхтэрэ биллибэт. «Айахпытын эрэ булунар дьон буоллубут эрэ ханнык. Ссуда эрэ ылан хамнастаан олоробут. Ыйга 20—30-са тыһыынчаны аахсарбыт» — диэллэр үлэһиттэр. Кырдьык, саҥаа түһүүтэ илэбодо баар курдук.

— Ссуда бырыһыана улахан, охсуулаах даҕаны. Үүттэн бырыһыаннаһар эмиэ элбэх. Эт-үүт комбината тутарыгар, аны тиэйэр-таһар ыйын эмиэ аҥарыттан аҥара көҕүрэн иһэр. Итиннэ 20 бырыһыан, манна 55 солк. Үүт, эт туттарыллар сыната бунатын дуона суох, оскуоту саппат. Ити үрдэппитэ буолаллара даҕаны быыһаабат. Тыа хаһаайыстыбатыгар комо наада. Америка Аллсканы көрөн олорор дии. Оннук биһигинн Саха Республикатын уонна Россия правительстволара көрүөхтэрин наада. Билиҥҥи балаһыанньабытыгар олорор баҕа да намтаата. Дьон дьөрү дьиэттэн да быыпат буоллулар. Оройуоммут салаллата республикаҕа, оттон кинилэр Россия таһымытар күүскэ туруорсаллара наада эбэ. Онто суох иннинкибитигэр туох да ыйдаҥарбат, — диэн Яков Дмитриевич нс санаатын, ыар баттык оҥостубутун тоҕо тэбиир.

Ити кэм сылдьар, көрөр дьон наадалаах сиргэ тиэртиннэр диир санаалаттан буоллаҕа. «Маннык айылаах буолан олорбутун хайыыр да кыахпыт суох. Атыттар курдук забастовкалыы оонньоотоххо ынахпытын ким ыыр?» диэбит, кырдьыга, кинилэр эрэ буолбатахтар. Муҥ саатар тылбытынан ылдьыыт иһиллэрэй, үлэ дьонун кыһалҕатын бэйэлэригэр эрэ хаалларымаайаллар диир санаа билигин да баһыйарга дылы.

Кырдьык, урукку курдук, быа-туһах суох, уу, комбикорм эҕалбатылар, эбии аһылык оҥорботулар диэн үнсэргиир аны суох. Ол оннугар олох ыараабытын хайдах, туох сүбэнэн тоҕо көтөбүт диир диринг силистээх-мутуктаах муунтуйбут саная буулуур билиҥҥи сайылык дьонун.

С. СМИРНИКОВА.

ОТТООҺУН — 93

ЫАРАХАН САҒАЛААҺЫН

Таатта оройуонун дьаһалтатын тыа хаһаайыстыбатыгар управлениетын начальника Александр Аргунов СИА корреспондеҥын кытта кэпсэтиитигэр бу курдук иһитиннэрдэ:

— Ааспыт сылга оройуон хаһаайыстыбалара 18,6 тыһ. тонна оту, 11 тыһ. тонна силааһы бэлэмнээбиттэрэ, 3 тыһ. тоннаны тастан атыыласпыттара. Оттон быйыл сайын 25,7 тыһ. тонна оту, 11 тыһ. тонна силааһы бэлэмнэхтээхпит. Ити соругу толорорго 90 звено тэрилиннэ. Олорго үлэлиир дьон, техника, келе массыыната, онтон да атын бары наадалаахтар бэриллиннилэр. Коллективтар оҥоһуллубут маршрут быыһынан үлэлэрин саҕалаатылар. Сүөһү аһылыгын соҕотоопкалааһыгга быйыл 900-кэ киһи кыттыаҕа.

Саас оройуонна тымныы этэ, бэс ыйытар олох ардаабатаҕа. Ол түмүгэр алаастар. Амма үрдүк хочолоро куурдулар. Алдьархай соҕотоҕун сылдьыбат диэччилэр. Оннук да буолан таҕыста — ходуһаларбытыгар аһыҥа буулаата. Ол иһин «Туора Күөл», «Дэбдиргэ», «Чэркээх», «Победа», «Кыйы» коллективнай предприятие отчуттара ыраах учаастактарга түстүлэр, атын оройуоннарта бардылар.

«Харбалаах» — кыахтаах хаһаайыстыба. Сылы быһа 350 мил. солк. бородууксуйаны туттарар. Итиннэ 264 мил. солк. хамнаска, 114 мил. солк. ньолуоҥка биэрэр. Оччотугар бу хаһаайыстыба тутууну хантан ылан ыытыахтааҕый, техниканы, уматыты, уотурбаны хайа үбүнэн атыылаһыаҕай?

Оройуоннааҕы «Агропромтехснаб» буруйунан хаһаайыстыбаларга от үлэтигэр туттуллар техника, саппаас чаас аҕалыллыбата. Тыа сирин олохтоохторун хамнастара сиэрэ суох намыһах. Кинилэр кэтэх хаһаайыстыбалаах эрэ буолан, хоргуйбакка олороллор. Билиҥҥи курдук ыарахан кэмнэ тыа сирин дьоно государство көмөтө суох олороллоро кыаллыбат дии саныыбын.

БЫЛААНЫ ТАҺЫНАН

Ытык-Күөл. Төбө да курааннаан мэччирэн мөлтөҕүн иһин оройуон тыатын сирин үлэһиттэрэ ыанньык сүөһү бородууксуйата үрдүүрүн ситистилэр. Сыл бастакы аҥарыгар государствоҕа 2461,5 тонна үүтү этыылаатылар эбэтэр ааспыт сыл туһаннаах кэмнээҥитээҕэр 87,3 тоннаннан элбэх.

Петр Алексеев аатынан агрофирма коллектива государствоҕа былааны таһынан 79,1 тонна үүтү туттарда. «Победа» уонна «Дэбдиргэ» коллективнай предприятиелар контратынан көрүллүбүт кэмэйи 32,1 уонна 34,6 тоннаннан аһардылар.

Бу күннэргэ оройуон сүөсүйүттэрэ үүт ыамыгар салгыы дьаныардаахтык үлэлиллэр. Кинилэр ураты болҕомтолоруун мэччирэни табыгастаахтык туһаныыга уонна сүөһүнү мэччитин режимнэ тутуһуута уураллар.

СИА.

БИРИЭМЭТИГЭР ТҮМҮӨХХЭ

От ыйын 26 күнүнээҕи туругунан оройуон ходуһаларыгар 41 звено, олорго 426 киһи үлэлиир. Кинилэр үүстэриннэн 665 тонна от хабыллыннэ. Ити иһигэр «Мыҥдаҕаайы» табаарыстыба 266, «Бахсы» табаарыстыба 100, Субуруускай аатынан табаарыстыба 130 тонна сүөһү аһылыгын чөмчөттүлэр. Оттон «арыылаахтар» 10, хаҕаардар» 26, «мырылалар» 33 эрэ тоннаны соҕотоопкалаатылар. Баанынай хаһаайыстыбалартан уопсайа 27 звено, онно 711 киһи үлэлиир. Кинилэр 417 тонна оту күрүөлэтилэр. Ол эрээри «Хайахсыт», «Бөҕөмо» баанынай хаһаайыстыбаларын ассоциациялара сибидиэньэлэрин хомуйан түһэрэ да сорунньатылар. Оттон «Мугудай» сылгы заводун, «Бахсы» табаарыстыба көрдөрүүлэрин кэлин киллэрбэтилэр, онон бу ый 26 күнүнээҕи сводкаҕа урукку көрдөрүүлэрэ киирдэ.

Алаҕар, Бахсы, Мугудай, Хайахсыт, Хонтоҕо, Чакыр, Толой, Соловьев, Кытаанах иэнилиэктэрин дьаһалталара чаанынай сектор төбөҥү оттообутун билэ даҕаны сорунньатылар, баанынай хаһаайыстыбалар ассоциацияларын дорохкой аһылыгы бэлэмнээһиннэрин бириэмэтиттэр түммэттэр, онон учуотун отчуотунаһы харгыстыыллар. Ол түмүгэр, мунур уһукка тиийэн, оройуоннааҕы статистика отдела урукку көрдөрүүлэриттэн ыытарга күүлэлэр. Иннинэ оттообун кэрдиитин сүрүн хампаанньа сводкатын түмүүгэ итинник эпиэтинэҕэ суох сыһыаннаһыы ыытаанахтык сымаланыах туустаах. Ыраах үрэх бастарыгар, атын оройуоннарта үлэлиир звенолар көрдөрүүлэриин бириэмэтигэр ыларга эмиэ ыыһаныахха.

«СО» корр.

БИИР ДОЙДУЛААХТАРБЫТ ТУСТАРЫНАН

АННЬАЛГА ТЭҢНЭҺЭР АЙЫЫ КИҺИТЭ

Алта үөн сыл анараа өртүгэр Хатылыттан 5 биэрэстэ холобурдаах Аарах диэн киэҥ-куоҥ алааһынан ариллар түһэр Биттики сайылыкка Петр Николаевич Федоров диэн ороҕуоҥтан биллэр учуутал дьиэ кэргэнэ олорбута. Ити сайын олус дьэдьэннээх сайын эбитэ үһү. Дьэ ол дьэдьэн сытынан дьаргыйар үтүө сайылыкка эдэр ыал бастакы оҕолоро—бүгүн биһиги эйиэхэ кэпсиир киһибит Мухарям күн сириҥ көрбүтэ. Олох уу долгуйбатынан үөрүү-көтүү арыгыстаах устан испитэ. Ол эрдэҕэ ол сотору сөҕүмэр ыар кутурҕаныынан солбуллубута—ийэлэрэ иккис уолун Маркелы оҕолоноору, суох буолбута. Оҕолор уу ньирэй эрдэхтэриниэ, Аҕа дойду сэриитин уота күүдэпчилэммитэ. Петр Николаевич икки кыра уолчааннарын айымахтарыгар хаалларан баран сэриигэ аттаммыта.

Үс сыл аспыта. 1945 сыллаахха саллаат төрөөбүт алааһыгар дьэ үктэммитэ, уолчааннарын түһэҕэр олордоҥ кууспута. Сотору биллиэхтэ интернат-оскуола салгыытыгар—Уллэр дэриэбинэтигэр олорор Евдокия диэн кыыһы кэргэн ылбыта. Петр Николаевич уонна Евдокия Гавриильевна 5 оҕоломмуттара, онон Федоровтар барыта 7 оҕолоох улахан дьиэ кэргэн буолан ыыргийбиттэрэ.

Төрөппүттэр бастакы оҕо хайдаҕыттан кэлиҥнилэр хабдах-туох дьон буола улааталларэ быһаччы тутулуктааҕын ойдүүллэрэ, дьиэ кэргэнигэ оҕону иитии боппуруоһугар ураты болҕомтолоохтук сыһыанныаһаллара. Ол да иһин аҕалара кыраларга убайдара Мухарямы өрө тутан, аҥа саастаах киһи быһыытынан көрдөрөрө, уолу оннук ойго-санааҕа киитэргэ дьулуһара. Улахан уол оскуолаҕа үөрэнэр сылларыттан майгыта үчүгэйиэн, киэҥ-холку коҕүстэҕиэн, үөрэххэ дьулуурунан төрөппүттэрин үөрдэрэ.

Оскуолатааҕы сыллар биллибэккэ аастыттара. Оҕо сааһыттан эн-мин дэһэн үоскэбит табаарыһынан Сергейдии (С. П. Соловьев, билигин наука кандидата) салгыы Дьокуускайга үөрэх туттарса барбыттара. Сергей тыа хаһаайыстыбатын специалиһа буолар баҕалаах, дьоно Мухарям да инилии буолуо диэбиттэрэ киһилэрэ дьыалатын Благовещенскайдаах медицинскэй институкка туттаран, чахчыта сөҕүннүта. Ол кини олоххо бэйэ суолун талыныыга бастакы хардыыны, буолан баран сүрэҕэр-дуоһатыгар сөп түбөһэр хардыыны оҥорбутун кэлин ойдөөбүттэрэ.

Оччотооҕу ас-таҥас кыраныысчык кэмигэр уһун алта сылы оҕону ыраах куорхока үөскүттэрии маҥан аҕай дыала буолбатах эбэ. Мухарям хара бастакы курстан киэһэтин балыыһаҕа үлэлээн дьонун кыһалҕатын чэпчитиспитэ, ыыахтаах да идэтигэр улаханнык эбиммитэ. Сайынын дойдутугар да кэллэҕинэ оттобон баран үксүн балыыһаҕа үлэлии сатыыр эбэ. Институтун ситиһиилээхтик бүтэрбитин кэнэ тута Ленинградка ординатураҕа ыытыыттара. Дойду бинир саамай кэрэ, бөдөҥ куоратыгар үөрэнии бэйиэтэ туспа үөрүү буоллаҕа, онтон кинини-манна өссө атын, олоҕун устатын тухары сөҕүрүйбэт улахан дьол күүтэрэ. Мухарям Ленинградка сылдьан Герцен аатынан институкка үөрэнэ сылдьар Розаны көрсүбүтэ, ыал буолбута. Икки сыл устата үөрэнэн дойдутугар республика бастакы нейрохирурдарыттан бинир бастанылара буолан төннүбүтэ. 1963—1964 сылларга Чурапчы ороҕуонун иинин балыыһатын кылаабынай бырааһынан үлэлэбитэ, бэрт сотору адэр, кэскилдээх специалиһы республика столицатыгар үлэлэтэ кидэлэрбиттэрэ.

Ол кэмтэн төгүрүк отут сыл аста. Мухарям Петрович хара пенсиҥа тахсыар диэри нейрохирург идэтин толору баһылаан бэрт үгүс уустук операциялары оҥордо, элбэх киһини олоххо, туох да омуна суох, иккистээн төннүннэрдэ. Үлэтигэр кини үтүө санаата, киэҥ-холку майгыта-сигилита, талан ылбыт идэтин барыы ымпыктарын-чымпыктарын баһылыырга уҥаравбат дьулуура—барыта бастыҥ көмөлөһөччүлэриниэн, бөҕө тирэҕиниэн буолбуттара. Төбөҕө искэҥ үөскэһиннэ дуу, төбө эчэйиитэ дуу киһи олоҕор ураты кутталлааҕын, операция ураты мындырдык, уустуктук оҥоһулларын иһин барыта, буга, ойдүүрэ буолуо. Чурапчы дьоно бэрт үгүстүк: «Мухарямҥа киирбиттэр үһү», «Мухарям Петрович көмөлөһүөх буолбут»,—диэллэрин кыра эрдэхтиттэн истэрбит, туох ааттаах өнчүк үтүө киһитэ баара эбитэй, ураты да кыахтаах врач эбит диэн сөҕө саныырбыт. Кырдьыга да, оннук киһи эбит. Элбэх киһи махталын тиһэ барбакка, сыччах бинир суолуван холобурдуохха. Наука кандидатын степеннин аспирантураҕа үөрэнэн, диссертация хомускаан ылаллар. Оттон нейрохирург М. П. Федоров оҥорбут операцияларын түмэн, онно олоҕуран ылбыта. Бу олоххо сэдэхтик кестор түбэлтэ.

Бастакы сылларга нейрохирург республикаҕа аҕыйах этэ. Онон баар специалистар түүнү-күнү-һү, тыалы, ардаҕы аахсыбакка, араас ороҕуоннарга суһал операцияҕа ыгырыаллаллара. Төһө да түбүктээх үлэлээннэр Мухарям Петрович төрөөбүт Чурапчытын уимубат, уоппускатыгар иллэҥ түгэн ноһуннэр эрэ тантыыр-ахтар тайҕатыгар тахсар. Ол сылдьан, бука, аан бастаан улахан бырааттан Маркелы, кэлин кыралары—Колянны, Димаҥы аан бастаан бултата илдьэ сылдьыыбытын саҥаан-ойдөөн ылара буолуо, булт мулчургэннээх, дуоһуйуулаах да түгэннэрэ ханка барыахтарай?..

Аҕа бастакы оҕо атыттарга суолу солуур, холобур буолар диэбита, онту тутуһан оҕолорун иннитэ табатын Федоровтар дьиэ кэргэн олоҕо дьинчахчы итэҕэтэр. Маркел—Таатта аҕа олорор, 14 оҕолоох улахан иллээх дьиэ кэргэн аҕа баһылыга, Николай Красноярскайдаах физкультурнай техникум бүтэрбитэ, ороҕуон чэпчэки атлетикаҕа бинир тарбахха баттанар спортсмена, Татьяна Москватаах культура институтуттан идэ ылбыта, эмиэ ороҕуон общественнай активистарыттан бинир бастыҥнара. Дмитрий Хабаровскайдаах юридическай институту үөрэнэн биллиэн республикаҕа Юстиция министрин солбуйааччы. Дьэ итэ курдук ыал улахан оҕото биирдэ төрөөбүттэриттэн соргулаах, алгыстаах аҕатыгы ариллыбыта.

Пенсиҥа да тахсан баран Мухарям Петрович кини эмтиир идэтин сайынарар баҕатын хаалларбатаҕа— аны Тибет медицинатын үөрэтэн иннэлэн эмтээһин кистэлэҥнэрин баһылаабыта. Онон бу күннэртэ олох олорбута, күн сиригэр түспүтэ 60 сылын туолбут Мухарям Петрович чахчы да кини кэмсиммэт кэрэ олоҕун олордо. Ол үөрүүнү ситэрэ аны быйыл уола абаҕатын курдук эмиэ юрист идэлээх Сергей кийинит кыыһы сиэтэн киллэрдэ. Кыыһа Катя СГУ-ну бүтэрэн историк идэтин ылан Ньурбаҕа кэргэннээн көһөн тиийдэ. Эдэркээн таптала Роза, Розалия Павловна Дьокуускайдаах педучилищеҕа 30-са сыл преподавателлээн баран билигин бочуоттаах сынньалаҥнаах олорор, Российскай Федерация норуотун үөрэҕирэтин туйгуна.

Дьэ итинник кини; кылгастык кэпсээтэххэ биһиги бинир дойдулаахпыт, үгүстэргэ күҥэгэ быстар, күн туллар кытаанах кэмигэр күн-ый буолбут нейрохирург Мухарям Петрович Федоров.

М. СИДОРОВА.

Самара. Кыраайы үөрэтэр уобаластааҕы музейга сылабаардар быыстапаннара аҕыйыына. Онно Тула уонна Москва фабрикаларын биллиилээх оҥоһуктарын сэргэ XX үйэ саҕаланыытыгар Арааны уонна Илиигги Европалар сылабаардара көрдөрүүгэ туруорулуннулар. Музей бинир салаата чэйи иһин предметтэригэр анаан. Манна саахары кутар иһиттэр, саахары хайытар аналлаах оҥоһуктар, о. д. а. көрдөрүллэллэр. Манна сылдьыыттар чэйи бардарыы былыргы рецептэрин, атын да туһалаах сүбэлэри кытта билсэллэр.

Снимоктарга: кыыл арыгыны сойутар сылабаар; музей старшай научнай сотрудника Анна Ратнер.

Н. Никитин фотота. (РИТА—ССТА).

✦ СТАТИСТИКА ОТДЕЛЫН ИҺИТИННЭРИИТЭ

СЫЛ БАСТАКЫ АҤАРЫН ТҮМҮКТЭРИТТЭН

Урукку өртүгэр сүөһүнү учуоттааһыны дойду үрдүнэн сылга биирдэ, тохсунньуга, ыытыллар этэ. Оттон быйыл бэс ыйын 1 күнүгэр, хаһаайыннааһын бары көрүүнэрин хабан турак, эмиэ түмнэрдилэр. Онтон кесторүгэн ороҕуон үрдүнэн 31153 ынах сүөһү, итиннэ 10083 ыанньык, 4869 сибиинньэ, 13274 сылгы баар. Онон түмүккэ, саҥа төрүөҕү ылыы суотугар, тохсунньуттан, ынах сүөһү ахсаана 4801, сылгы 448 тобоноон эбиллибит курдук.

Ааспыт өртүгэр нэһилиэктэр хаһаайыстыбаннай кинигэларын чуолкайдааһын, кини уонна сүөһү ахсааннарын учуоттааһын олохтоох Сэбиэттэр депутаттарынан ыытыллар буолара. Ол эрдэҕэ, калин итэ үтүө үгэс умнулунна. Норуот талыылаахтара бэйэлэрин быыбардааччыларын кытта көрсүбэт буоллулар. Оннооҕор сыл байҥагар-атаҕар биирдэ эмэтэ ыытыллар учуоту түмэрч туһанан быыбардааччыларын кытта көрсүһэргэ кыһаллыыбыттар. Бу үлэ олохтоох Сэбиэттэриэн уонна нэһилиэктэр дьаһалталарын үлэһиттэриэн дуу ыытыллара кыаллыбат. Онон учуот-отчуотунас чуолкайа суох буолуута тахсар. Оҥу тэҥэ сорох баһыынай хаһаайыстыбалар олохтоох Сэбиэттэри да, дьаһалтаны да билиэмэт суолга тураллар. Холобур, Соловьев нэһилиэгин дьаһалтатын специалиһа З. Г. Федорова суругунан биллэрэриэн Н. Н. Собанин салайаччылаах «Таастаах», А. А. Хомподоев дьаһайар «Кытыл», В. И. Семенов баһылыктаах «Кулаада» баһыынай хаһаайыстыбалара сүөһүлэрин ахсаанын биэрэри наадалааҕынан даҕаны аахпаттар. Оҥу билэн баран государственнай статистика органнара көрдүүр сибидиэньэлэрин нэһилиэк Сэбиэтигэр уонна дьаһалталарыгар түһэрбэт. Онту таһыаран хойутатар түбэлтэлэригэр сокуонунан көрүллүбүт дьаһаллары туттарга сэрэтии оҥоһулунна.

Билиҥги туругунан ынах сүөһү 70, сылгы 30-са бырыыпанан чааһынай хаһаайыстыбалар бас билиэригэр баар. Бу күннэргэ «Хоптоҕо» табаарыстыба 383 ынах сүөһүү, 600-ии сылгыны олуурга (пайга) түргэтэрэ олорор. Табаарыстыбаларга сүөһү ахсаана даҕана аҕыйаата. Ааспыт сылы кытта тэҥнээтэххэ ынах сүөһү 73, сылгы 85 бырыыпанан баар. Онуоха эбии төрүөҕү ылыыбыт быстар мөлтөх. Быйыл ньирэй деловой тахсыыта 50, нулуу ылыы 42 эрэ бырыыпаннаах тиийдэ. Субу күннэргэ торөөбүт ынахтан аҥара эрэ сиэмэлэннэ, үгүс сирдэргэ оҕуһунан буоһатар курдуктар. Контрактация дуогабарын быһыытынан мантан нуһун 1282 тонна-эт государствоҕа туттарыллыахтаах. Онуоха сүөһүбүт эмиэ баланча нөҥүрүөхтээх. Онон сүөһү наһаа элбиир туруга суох. Сорохтор итиитэн дьиэсиналлэриигэр ханнык даҕаны төрүөт суохха диэри.

Үүтү валовой ыаһыны ааспыт сыл туһаннаах кэмиэрэ тэҥнэтэн көрдөхпүт. 77 эрэ бырыыпанын ыатыбыт. Бөҕө ынахтан ороҕуон үрдүнэн ортотунан 539 кг үүт ыаммыт эбит буоллаҕына, Субуруускай аатынан табаарыстыба баара-суоҕа 295 кг ылла. Оттон итэ сыыппара Эриклик Эристиин аатынан табаарыстыбаҕа 487, «Мырылаҕа» 434, «Арылаахха» 369 кг тэҥнэспитэ. Итэ түмүгэр үүтү туттарыыга контрактация дуогабара ороҕуон үрдүнэн 56 эрэ бырыыпан толоруллубута. Онон ааспыт сыл туһаннаах кэмиэҕэр 405 тонна аҕыйах үүт ыаммыта. Аны онуоха эбии үүнүүт сыата эмиэ намыһах. Ороҕуон үрдүнэн баарга-суоҕа 3,53 бырыыпанна тэҥ этэ. Итиин таһынан сорох баһыынай хаһаайыстыбалар 2 да бырыыпаны ылайбат сылаах үүтү туттарар чахчылара эмиэ баар. Маннык быһыы наһаа «най» барыы буолбатах дуо! Итинник бородуукпуйаны эт-үүт ороҕуонааҕы комбината тоҕо тутарын бэрэбиэркэ эрэ сөп. Арай Эриклик Эристиин аатынан, «Бахсы», «Чыаппара», «Мырыла» табаарыстыбалар үүттэрэ бастакы суортааҕынан тутулунна. Оттон «Хадаар» табаарыстыба үүтүн 13,5 эрэ бырыыпана бастакы суортааҕынан барда.

Төрүөҕү ылыыбыт быстар намыһах, кыстык ыйдарыгар туһата суох олуу үгүстүк таһаарыллар. Ол үрдүнэн ынаҕы, тиҥэһэни буоһатыыга кыһаллыбаппыт. Оннооҕор сүөһү олуутэ сайыҥны да ыйдарга тохтообот. Аҥардас бэс ыйыгар 141 ынах сүөһү, 30 сылгы өлүннэн ылбутэ. Итиэннэ сөптөох түмүк оҥоһуллубат. От ыйын 1 күнүнэҕи туругунан 2584 ынах төрөөбүтэ. График быһыытынан 2340 ынаҕы уонна тиҥэһэни буоһатыллыахтааҕыттан, баара-суоҕа 1384 тобо сиэмэлэннэ. Учуоту ситэ ыыппаппыт дуу эбэтэр сүөһүү уулаппарыыга соччо кыһал-

Хаһыат суруйуутугар быһаарыы биэрэллэр

ДЬИҐИН ЫЛЛАХХА ХАЙДАҐЫЙ?

Ааныйын 20 күнүгэр «Саха олох» хаһыакка «Аһыгаты аһыммыт курдук» диэн Т. Кардашевскай суруга бэчээттэммитэ. Онно хаарыллыбыт дьон сыаналыырбытынан, критическэй суруй тиэтэллэхтик, баар чахчылары ситэ түмпэккэ эрэ балламмыт.

Т. Кардашевскай аһыгаты эмтиэхтээх, иккис оройуонунан үлэлиир «Сэргэ» табаарыстыба дьонуттан кими да кэрсүбэтэҕин ахтар, оттон кини биһиги үлэлиир сирбитигэр, хонтуорабытыгар диирбит дуу (ол редакцияттан биэрэстэ аҥара холобурдаах сиргэ баар) төрүт да сылдьыбатаҕа. Өскөтүн киирэн быһаарсыбыта, ыйыталаспыта буоллар онно бастайааннай баар биир үлэһиппит хайдах баарынан этиэ, кэпсиэ эта. Аадырыспытын журналист бэйэтэ этэринэн, хаһыакка да биллэрии таһаартарбыппытынан биллэр. Наадалаахтар Мэнгэттэн тиийэ сии ирдээн-буолан кэлэллэр. Онон улаханнык хомойон туран, журналист Т. Кардашевскай иннинитин туту-ханнымы суруйарыгар эпиэтинэстээхтин сыһыаннаһарыгар баҕарабыт.

«Сэргэ» табаарыстыба 4 чилиэннээх чааһынай тэриллэ быһыытынан регистрацияламмыта. Сүрүн анала— предпринимательство. Нэһилиэнньэҕэ өнөө оногоруубут биир көрүүгүнэн аһыгаты утары охсуһуу буолар.

Кураан аһыга аргыстаах буоларын чурапчылар эпиитинэн-хаммыытынан билэбит эрээри, сыл ахсын итиннэхэ үлэ ыытыллыбатын тэҥэ. Былырыын соҕотох Төлөй Дириҥэр эрэ 800-чэкэ тонна ходуһаны эмтэбиттэрэ, атыттар ыраах да көрбөтөхтөрө. Дьэ ол иһин оройуон интэриэһинэн салайтаран салайааччылар-бытыгар аһыгаты утары анал этэрээттэ тэриллэн олохтоохтук үлэлиэҕин диэн этии киллэрэ, туруорса, үп-харчы көрдөһө сатаабыппыт өйөөмэтөҕө. Ол иһин кулун тутарга тыа хаһаайыстыбатын министерствотыгар быһаччы киирэн туруорсан ссуда ылан Таатта уонна Чурапчы оройуоннарыгар үлэлиир иккис тракторы атыыласпыппыт, ыстарар тэрил, ГСМ, ядохимикат булунан үлэбитин саҕалаабыппыт.

Саҕалааһын хаһан баҕарар ыарахан, эрэйдээх буоларын эпиитинэн-хаммыытынан билбиппит. Бастаны сүрүн мэһэйинэн сыана босхо барыыта буолбута. Холобур, Чурапчыга үлэлии сылдьар МТЗ тракторбыт сыаната ылбыт ссудабыт лоп курдук аҥара сыаналаммыта. Онон ныахпыт кыччаабыта, онтон да атын мэһэйдэр күөрэйэн испиттэрэ. Ону аахсыбанка үлэни бэс ыйыттан саҕалаабыппыт. Билиҥҥи туругунан инни оройуонунан күрүөлэммит-хаһаламмыт 1500 гектар сир эмтэннэ. Күрүөлэммитин туһунан тоҕоолоон этиэххэ наада, биһиэхэ аһаҕас сирдэри эмтэтиэхтэрин баҕараччы бириидиэн дьон кэлэн кордоһоллөрө элбэх. Ону атын дьон суоһуллэриэгэр кутталлаабыннан, ылыммаппыт, эпиитинэйи сүгэр кыахпыт суох.

Чурапчыттан биир да табаарыстыба аһыгаттан ходуһабытын эмтээн диэн сайаапка киллэрбэтэ. Бастаан утаа саас тымныы буолла, туох аһыгата үөскүөй диэн буолбута, кэлии сыана үрдээн үпкэхарчыга кыһарыйтардылар. Оттон Уус-Алдан оройуонун ылар эбит буоллахха, оройуон дьаһалтата республикатаабы «Агрохимсервис» тэриллэни кытта дуогабар түһэрсэн 16 тыс. гектар ходуһатын үс «Урал» автомашинаҕа олордуллубут аэрозольнай генератордарынан эмтэтта. Өнө иһин «Агрохимсервискэ» 90 мөл. солк. уу харчынан ууран биэрдэ. Оттон биһиги оройуоммут тыатын хаһаайыстыбатын управлениета үпхарчы булбакка, итти өнөттөн эрдэттэн аккаастаммыта. Хата, ол оннутар биирдиилээн дьон, сорох бааһынай хаһаайыстыбалара үлэни сүрдээҕин сэнээрдилэр. Холобур, «Хатылы» табаарыстыба (директор В. В. Ершов, агроном Н. П. Чичигиваров) 500 гектар иэннээх бурдук ыһыллыбыт бааһыгын эмтэттэ. Билитин аһыга мунутаан торолуйар, аһыыр-сиир кэмигэр өлөрүллэр, оттон бурдук быыллыа өссө ый кэриҥэ кэм баар. Онон бу дьаһал кодьүүһү биэриэҕэ. Маҥтан ыла аһыгаты химическэй ньыманан эмтээһини тохтотобут. Аһыга үөскүөн сиргэ түһэриитэ түмүктэннэҕинэ, ол аата балаҕан ыйыгар, аһыгаты утары механическай ньыманан үлэни саҕалыахпыт. Ходуһаны бараналаан-тараан үөскүөн почва үрүт арааттыгар таһаарыахпыт, «мастыйбыт» ходуһаны «эдэриэмситиэхпит». Кыахпыт кыратынан, оройуоннарга бастайааннай клиениэрдээх буолар сыалтан сервис ньыматын туһаныахпытын баҕарабыт. Ол эбэтэр клиент ходуһатын күһүнүн бараналаан, кыһыанын хаарын чиҥэтэн, сааһын эрдэ эмтээн, уобурдуу ыстаран, отун оҕустаран уонна тиэйэн биэриэхпитин сөп.

Түмүктүүр кэриэтэ этэхпинэ, саха тэриллии ата саха тэриллии—кыах да кыра, опыт да аҕыйах. Билиҥҥи бэйэбит төһө кыахпыт баарынан, сурэхпит баҕатынан холбутугар сөп буолар үлэни толоробут дии саныыбыт.

Алексей МАКАРОВ,
«Сэргэ» табаарыстыба салайааччыта.

РЕДАКЦИЯТТАН: бу эпиитэ уонна хаһыакка тахсыбыт сурук сүнньүнэн редакция тыа хаһаайыстыбатын управлениетын начальникэ В. П. Чичигиваровы кытта сибээстэһэ сырытта. Онуоха Василий Петрович маннык быһаарда:

—«Сэргэ» табаарыстыба салайааччытын А. С. Макаровы управление агронома Е. И. Корякина бүтүн ыйы быһа көрдөөбүтэ да, булбатаҕа. Табаарыстыбалар аһыгаты эмтэтиигэ сайаапка түһэрбэтилэр диэн биһиэхэ биир да сигналы киллэрбэтэҕэ. Республика тыатын хаһаайыстыбатын министерствота оройуоннар ахсын аһыгаты утары үлэҕэ анаан 10-нуу мөл. солкуобайы биэрбитэ, ону биһиги итти табаарыстыбаҕа биэрбиппит, эбиибит онтон ыла букатын да көстүбэтэҕэ. Аһыга саамай торолуйар кэмигэр куораҥа сылдьыа-ра. Быһата, кини биһиги оройуоммутугар биир да гектар сири эмтээбэтэ, арай, ол билиҥҥи Хатылыга үлэлиирэ буолуо. Биһиги кытта сибээстэспэт, отчуоттаабат даҕаны. Таатта өртүн билбэтим.

БУ— ИНТЭРИЭҺИНЭЙ

АВИАЦИЯ—ГИННЕС КИНИГЭТИГЭР

Саамай үһүөкүн салгыҥҥа көтүү рекордун Роберт Тиим уонна Джон Кук олохтообуттара. Кинилэр «Сессна-172 Гасиенда» самолетунан Лас-Вегас куораккаа баар «Маккеррен» аэродромтан 1958 сыллаахха ахсынньы 4 күнүгэр 15 чаас 53 мүнүүтэҕэ көтөн бараннар, салгыҥҥа уоҥсайа 64 күн 22 чаас 19 мүнүүтэ 6 сөкүүндэ буолбуттар. Итти көппүт күннэрин устатын тухары салгыҥҥа заправкаланан сиргэ биир да түһүүнү оҥорбокко, уоҥсайа сир шарын 6 төгүл эргийбит саҕа ырааҕы көппүттэр.

Летчиктартан саамай элбэх чаас устата көтүүлээх киһиэхэ американец Макс Конрад (1903—1979 сс.) биллэр. Кини 1928 сылтан 1974 сылга диэри уоҥсайа 52.929 чаас 40 мүнүүтэ, эбэтэр 6 сыл устата салгыҥҥа көтө сылдьыбыт саҕа рекорду олохтообут.

Оттон пассажирдартан сверхзвуковой «Конкорд» диэн самолетка элбэхтэ көтүүнү Фред Фини, 1986 сыллаахха 604 төгүлүн көтөн олохтообут.

Дьахталлартан саамай үрдүкү көтүүнү (340 км) Светлана Савицкая 1982 сыллаахха «Союз Т-7» космическай хараабылга көтө сылдьан олохтообута. Түргэнник көтүү рекордун эмиэ Савицкая олохтообута. Кини чааска 2683.638 км турҕэннэҕинэн көтөн «Гиннес кинигэтигэр» киирбитэ. Уоҥсайа Светлана Савицкая аан дойду 18 рекордун олохтообута.

Аны көтөр лодкаларга саамай түргэн бириэмэни летчик Николай Андреев, советскай «Бериев М-10» самолетунан чааска 912 км турҕэннэҕинэн көтөн көрдөрбүтэ. Үрдүгү көтүүгэ эмиэ маннык самолетунан Георгий Бурбинов, 14962 метр үрдүккэ көтөн олохтообута. Уоҥсайа «Бериев М-10» самолет аан дойдуга 12 рекорду олохтообута.

Сир шарын заправката суох эргийэ көтүүнү летчиктар 48 саастаах Дик Рутан уонна 34 саастаах Жанна Интэрц оҥорбуттара. Кинилэр «Войанджер» диэн самолетунан Калифорнияттан (АХШ) Эдвардэ салгыннааҕы байыннай базаттан ахсынньы 14 күнүгэр 1986 сыллаахха уоҥсайа чааска ортотунан 18 636 км турҕэннэҕинэн тоҕус күн айаннаан баран Сири эргийэ көтөн кэлэн аэродромнарыгар түспүттэрэ. «Войанджер» самолету Дик биргэ төрөөбүт убайа Берт Рутан айбыт. Бу самолет ыйааһына—4052 кг, кынатын үһуна 33,77 метр, уматыгын сыпаааһа—5636 литр.

Саамай түргэн бойобуой самолетунан, конструктор А. И. Микоян айбыт МИГ-25 (американецтар «Фоксбат», эбэтэр «Летучая мышь» диэн даттыылар) самолета буолар. Бу разведчик-самолет чааска 3395 км түргэннэҕинэн көтөр.

Аан дойдуга саамай улахан вертолетунан, конструктор М. Л. Миль айбыт «В-12» (Гомер) вертолет буолар. Бу вертолет ыйааһына—105 тонна, үһуна—37 метр, бинитэтин иэннэйэ—67 метр. Түөрт двигателлээх, онтуката биирдиитин кыамтата 6500 ат күүһэ күүстээх.

Бэчээккэ бэлэмнээтэ С. ЛУКОВЦЕВ, коллекционер. («Мүрү сардаҥата» (Уус Алдан) хаһыаттан).

лыбат буоллубут дуу! Субуруусай аатынан табаарыстыба ґафигын 27, «Хатылы» табаарыстыба 20 бырыһыан толорбуттара.

Билиҥҥи сыана туохха барытыгар ыарыы туарыынан техниканы булуу, атыылаһыы улаханнык уустугурда. Сорох бааһынай хаһаайыстыбалар кредит ыланнар, туох баардарын барытын хаалларан тураннар, тракторы уонна автомашиналары, атын даҕаны холбонор, дьоҕус техникалары булуна сатыыллар. Онтукалара дойдуга от үммэккэ көдьүүһэ эмиэ барт соччо көстүбэт курдук. Онон быйыл сүөһүтэ дорооччой аһылыгы соҕотоҕун калааһыҥҥа болэммит соччото суох. Трактор охсуордун 70, мунньардарын 76 бырыһыаннара хаалларан турунтаах. Хаһаайыстыбалар бу дьылга киирэн баран 1328 тонна дизельнэй оттуну, 931 тонна бензини ороскуоттаатылар. От ыйын 1 күнүнээҕи туругунан 482 тонна дизельнэй оттук, 306 тонна бензин сыпаааһа хаалбыта.

От ыйын 1 күнүнээҕи туругунан оройуонга 211 бааһынай хаһаайыстыбата тэриллибэ. Сорох бааһынай хаһаайыстыбалар оссо бытарыйдылар. Кинилэр 10060 гектар сири саас үйэ тухары бас билиэҥ ыллылар, ону таһынан 2742 гектар сири кылгас болдьоохо түүлэйэн олороллор. Итти быыһыгар биирдии киһилээх бааһынай хаһаайыстыбалара эмиэ бааллар, үгүстэр хастыы да чилиэннээхтэр. 4-5 гектар сирдээх түөрт, оттон 200-тэн тахса гектар сирдээх-уоттаах уон хаһаайыстыба учуонка тураллар. Эргиэнинэн дьарыктанар араас чаһынай предприятиелар, фирмалар, табаарыстыбалар ахсаннара элбиир. Уларыйыылардыт итиннистэр.

Сыл аҥарыгар оройуон үрдүнэн киинэмэмит государственнай капитальнай үгүү суотугар 42 мөл. солк. суумалаах капитальнай үбүлээһин туһаныллыбыта. Ол иһиттэн 116,8 мөл. солк. оройуон бюджетыттан. Итинн таһынан тэриллэлэр бэйэлэрин үптэрин суотугар 38,2 мөл. солк. суумалаах капитальнай тутуу ыытылыыта. Онон барыта 459,1 мөл. солк. үп ороскуоттанна. Итиннэ 271,7 мөл. солк. үп абэтэр 59,2 бырыһыана государственнай объектары тутууга туһаныллыбыта.

Тутар-таҥар тэриллэлэр оройуон үрдүнэн 447,1 мөл. солк. суумалаах үлэни толордулар. Итиннэ бэйэлэрин күүстэриннэн 437,7 мөл. солк. үлэни ыыттылар. Биирдиилээн тэриллэлэриннэн «Якутагропромстрой» акционернай общество МПМК-та 236,1, «Якутагропромстрой» акционернай общество дьоҕус предприятиета 12,3, «Якутводмелиорация» холбоһук ПМК-та 46,3, «Якутсельстрой» ПМК-та 43,5, суолу тутар-өрөмүөннүүр хозрасчетнай учаастак 33,9, суолу тутар-өрөмүөннүүр учаастак 31,4 мөл. солк. үлэни толордулар.

Нэһилиэнньэҕэ сыд аҥарыгар 50963 тыс. солк. төлөбүрдээх өго оҥоһулунна. Итиннэ иннитэн олох-дьаһах оҥото 46 бырыһыанын ылар. Нэһилиэнньэ социальнай өртүнэн өйөбүллээх буолуутун хаччыйарга анаан Саха Республикатын бюджетыттан бэриллибит 12370 тыс. солк. толору туһаныллыбыта. Итиннэ бородуукталары атыылаһыыга 3296, эмиэ 923, олох-дьаһах өгөтүгэр 1536 тыс. солк. үп ороскуоттанна.

Оройуон үрдүнэн уоҥсайа 1054,1 мөл. солк. табаар уонна аһылык бородуукталара атыыламмыылар. Итиннэ бородуукталта 53 бырыһыаны ылар. Хас биирдии киһиэхэҕэ 37476 солк. бородуукта тиксэр. От ыйын 1 күнүнээҕи туругунан оройуонҥа 940,5 мөл. солк. таһаар саппаааһа баар. Сыана промышленнай табаардарга уонна аһылык бородуукталарыгар холоон турдах ахсын ыарыыр. Ыам ыйын кытта тэнилэтэххэ 1 кг бытархай сахар 200 солк. 230, ынах арыыта 1400 солк. 2100, үүнээйи арыыта 400 солк. 650, үрдүк суортаах 1 кг чэй 1500 солк. 3480 солк. тиийэ үрдээтэ.

Аны ыйдааҕы хамнаһы ылан көрүөҕүн. Сорох тэриллэлэр бухгалтердара ыйдааҕы хамнасна уоппус, каларыгар аҕыллыбыты бүтүннүүтүн аннаан үлүннэрэн көрдөрөллөр. Тэриллэлэр отчуоттарын ылан республикаҕа ыыта олоробут. Ону правительство көрө олорон дьаһал ылар. Онон бу боппуруоска олус болҕомтолоохтук, эпиитинэстээхтик сыһыаннаһыахха. Ыйдааҕы орто хамнас тыа хаһаайыстыбатын үлэһиттэригэр 38205 солк. тэҥ, оттон тыа хаһаайыстыбатын управлениетын аппаратын үлэһиттэрэ 71417 солк. вахсаллар. Промышленноска саамай кыра хамнаһы, урукку-тун курдук, маны таҥастыыр табаарыстыба үлэһиттэрэ ылаллар, ыйга 38418, оттон оройуоннаҕы типография үлэһиттэрин хамнастара 82407 солк. тиийэ үрдээтэ. Үөрэхтээһин управлениетыгар 33231, доруобуйа харыстабыстыгар 34725, культура үлэһиттэригэр 27867, райсовет аппаратыгар 60261, сельсовет аппаратыгар 49131, оройуон дьаһалтатыгар 47728, расчетнай-кассовай киинэгэ 87780 солк. вахсаллар. Оройуон тутар-таҥар тэриллэрин рабочайдарын уонна сулууспалаахтарын ыйдааҕы орто хамнастара «Якутагропромстрой» МПМК-тар 56981, «Сельстрой» ПМК-тар 76135, «Якутводмелиорация» холбоһук ПМК-тар 51604 солк. тэҥ.

Варвара ПЕРМЯКОВА, статистика оройуоннаҕы отделын начальника.

ДЕТСАД ҮЛЭЛИИРИН СОҺУЙА ИСТЭЛЛЭР

Сырыыс нуйааны сатыыллыбыттан, ирыт ардаҕы куттарбыттан сарсыарда ахсын эрдэлээн оҕо сиэтилээх баран иһэр дьону иһи эрэ дьиҥ, боргин көрөр суола, Оҕоймох сайыгы түүннэ хойукка диэри оонньоонноруллаан баран утуйа сытта. Оттон бу дьон балыыһаҕа буолбатаҕына ханнаалаатылар, туохха ыксаан иһэр буоллахтарай? Сорох-сорох тохтотон ыйыталаһар даҕаны, «Детсадка даа. Ол сайын эмиэ үлэлиир дуо? Хата, бу бэрт дьаһал эбит»,— диэн соһуйа, тэҥнэ үөрэ нөтөллөр. «Оҥу биэбэлэбит»,—диэччи да суох буолбатах.

Оройуон киниитэр Екатерина Семенэовна Иванова сабиэдиссэйдээх «Улыбка» детсад быйыл сайыгыта эргичи, от ыйын уолору эмиэ түөрт, дьиҥнээхтик дьиҥнээх ыраахтааҕы ыытыбыт. Бу былдьаһыгыттаах оттуур мастыыр сайыгыгы ыйдарга, онуоха эбии рынок ыраах үгүс тэриллэлэр кинниилэ-үлэһиттиилэ лаппа аҕыйаан, хас кэбиҥ тэрбахха батталлар кэмнэр маннык тэрээһини улахан абыраллаах буолла. Ордук урутаан тарааппыттэргэ. Сайынгыта, оҕоймох быданан ырааҕыынан талаһыйар, мэнээкпир кэмнэр кырачаанныы детсадка туттаран иҥэ-хас үлэлиргиҥ дэлэлээх үчүгэй буолуо дуо!

Оннооҕор эбии детсад коллектива бу эбэйиитэ-оҕонньоонноруллаан баран утуйа сытта. Оттон бу дьон балыыһаҕа буолбатаҕына ханнаалаатылар, туохха ыксаан иһэр буоллахтарай? Сорох-сорох тохтотон ыйыталаһар даҕаны, «Детсадтар оройуонтта ыытыллар бары дьаһалларыгар мэлдьитин «улыбкалар» аатта ахтыллаччы. Бу кэмнэ ыыл кинилэргэ өссө дьүөрэ, сөп түбэһэр. Эдэхтэн бэлэм холобуру аҕалыаҥыг. Быйыл саас оройуонтта «Ыллыыр-туойар чэмчүүк саас» диэн аан бастаан ыытылыбыт детсад оҕолорун ыллыыр-туойар талаанныын көрүү-конкурсуттар бу коллектив тэрээһинэ барыбытын сохторбутэ, оҕо аймаҕы абылаабыта. Кыттааччыта да элбэҕэ эбит, талаанныах оҕолорун ыҥыраадалыырга соҕотоҕун кэриэтэ сюнсорданан даҕаны.

Быйыл сайын маннык ыраас детсадтар оҕолоро хомуллан сайыгыылар. Коллектив билэн көрүү ортолэн интэччилэриилэн күүстээҕэ, бэлэм соруктаах-сыаллаах үлэйиргэ тута харахха бырааҕыллар. Кириэн кэллэхха эбигини эрэ күүс-путтуу, үөрэ-кото көрсөллөрө, субу ыырбыт оҕо аатын ааттаан күөйэ-хаайа тутан ылан кэпсэтэллэрэ, сиэттиһэн ыырдьэ киллэрэллэрэ барыта өйдөһүү, ил-эйгэ баарын кэрэнилиир. Оҕо иннэ, интэрнэт диэн үлэлиир дьон сайыгыы режиссиэрэ «сымнаһыар». Ол эбэтэр бирэмэлэах буоллахха сарсыардаттан оҕоҕун утута түһэн ылдьынэххэ сиэн. Оттон киэһэтин үлэҕэ-хамнаска тардыллыннахха «хойутаатыгыт» диир хомуруйуллах тылы да истибэккин. Сайын «түүтүн» көрбөкө-билбэкэ детсадтан детсаны «кэрийбит» ыырачаанныры кыалларынан учуоттуу сатыыллар. Ол курдук, сотору-сотору ораас экскурсиилларга, дьаарбата ылдьэн аралдьыталлар. Кырачаанныарга маннык ыраас үөрүүнү интэччилэр А. К. Данилова, эмиэ бу кэмнэ, манна быстах үлэлиир «Мичил» детсад музыкальнай салайаччыта Я. Г. Потапова, интэччилэри иккис сезонна солбуйар Т. И. Попова уонна М. Е. Макарова (иккиэн студенткалар) толору биэрэ сатыыллар. Ньэоргиэнэн, аһатаччыгын «Мичил» детсад миниҥнэ астаах повара И. П. Местникова кыһамныылаахтык үлэлиир. Оттон бу детсадка сэбиэдиссэйдиэ хаһаайыстыбаннай чааска солбуйаччы Александра Григорьевна Парфенова сайыгыы кэмнэ дуоһуйаһын эргичи толорорун тэҥэ повар К. П. Кондратьеваҕа эмиэ комплиһэр. Сэбиэдиссэйдэрэ Е. С. Иванова от ыйын ортотуттан уоппускаа да ыллар кэлэн бүлсэн барар, үлэни быыстаннаһар.

Сэбүлэбит, таптаабыт детсадпыт бу, атырдьах ыйыттан сабыллыа, сезонун түмүгүтүө. Түгэннэн туһанан коллективка, инни салайаччытыгар бириги, тороппуттэр, дириҥ махталбытын тиэрдэбит. Кылгас кэмнэ чуумпураат детсад сотору эмиэ оҕо санатыынан чугдаарыа.

В. ВАСИЛЬЕВА,
С. СМИРНИКОВА.

ЮНКОР СУРУЙАР

Оҥуорайдар уонна атыттар

Мастерской аҥын тэлэччи аһаанныы кытта станок тыаһа кулгааҕын кууҥуйуор диэри дьыгыыта. Буһан-хатан үлэ үөһүгэр сылдьар кыра уолаттарга хараҕын нигин. нэ.

«Уран уус» куруһуок былырыын үс оҕолоох аҥыллыбыт. Мастерскойу кэриччи нордоххо, сахалыы оҥуулаах ыйыттар, үс этахтаах остуол, сахалыы оҥуордаах олопостор, ораас оонньуурдар бөҕө. Саамай кырачаанныр — V-VI кылаас уолаттара. Кинилэр саха оонньуурдарын — хабылыгы, тыҥааны, мас оҥуһу, эҥиҥи оҕороллор. Олус эбэх туттар тэрил, сахалыы быһах, саҥа кыһыллан эрэр хамыйахтар сыталлар. Бу барыта VII кылаас уолаттарын маллара. Оттон VIII кылаас уолаттара ньуоска, хамыйах, ораас оонньуурдары оҕороллор.

Мастерской бас-көс дьонноро — т о х с у с кылаас уолаттара. Бу уолаттар былырыыгыттан ылбыт аатта — оҥуорайдар. Аатталлар этэрин курдук, кинилэр оҥуордаан - дьарҕаалаан, сахалыы быһыылаан үлэлэрэ-хамнастара ыраах, ыт. Кинилэр сиппиртэн саҕалаан эриэкэс оҥуулаах ыйыттэри, көрүөхтэн көрэ остуоллары, олопостору, чаачар саалары, чороонору, таныллары оҥорбуттар.

—Оҕолор наһаа сыстаҕастар, дьоҕурдаахтар. Үөрэтэри түргэнник ылыналлар. Хас биирдии үлэлэрин кыһанан, баҕаран туран оҥороллор. Онтон наһаа үөрөбин,—диир «Уран уус» куруһуок салайаччыта Егор Иннокентьевич Барашков.

Дьэ, кырдьык, үчүгэй уустар тахсан эрэллэр. Бу оҕолорго үрдүк ситиһиилээх үлэни баҕардым, миниэн кытта үөрэ-көтө кэпсэлгиттэригэр махтанным.

Таня АНДРОСОВА.
Арыылаах.

БИЛЛЭРИИЛЭР

Мыҥдаҕаайы нэһилиэгиттэн уонна Хатылы Нуучча ураҕыттан сир ылааччылар от ыйын 29 күнүгэр сарсыарда 9 чааска дьаһалта дьиэтин таһыгар тренсаордаах мустаргытыгар. Мыҥдаҕаайылаччылары А. А. Ноговицын (телефона 21-872). Нуучча үрэҕэр бараччылары В. Н. Керемясов (Ленин уул., 4 №-рэ. Телефона 21-418) салайыахтара. Оннооҕор кэлбэтэх гражданнар өлүүлэрин сирэ суохтарга бэриллиэҕэ.

Чурапчы сэл. дьаһалтатын сиргэ отдела.

х х х

От ыйын 19 күнүгэр ыраах оҕус ньирэй сүттэ. Биирдэстэрэ хара өрүөстээх, иккиһэ маҥан, моонньугар кыра сырдык кугастаах. Иккиэн быалаахтар. Ким көрбүт Чурапчы сал., П. Алексеев пер., 5 «а» №-тэр эбэтэр 21-837 уонна 21-689 №-дээх телефоннарга С. С. Яковлевка биллэриҥ.

Таптыыр оҕобут, бырааппыт
ОКОЕМОВ Иван Иванович
эдэр саастаах соҥумардык өлбүтүн дириҥник курутуйан туран, барыа үөлэһиилээхтэригэр, аймахтарыгар ыытиннэрэбит.

Төрөппүттэрэ, убайа, эдьиийдэрэ.

ОКОЕМОВ Иван Иванович өлбүтүнэн кутурҕаннарын тиэрдэллэр:

—аймаҕар, убайдарыгар, абаҕатыгар, интернат-оскуола олохтоохо пенсионер Иван Егорович Окоемовка уонна кини кэргэнигэр Александра Петровнаҕа кырдьаҕас саҥастара Елена Ивановна, быраата Иннокентий, кинниттэрэ Галина, Лена, бырааттара Иннокентий, Иван Окоемовтар;

—убайыгар Собакин Семен Ивановичка авиапорт коллектива, профкома;

—уруюу үлэһиттэригэр Александра Петровна уонна Иван Егорович Окоемовтарга интернат-оскуола коллектива;

—төрөппүттэригэр, биргэ төрөөбүттэригэр, чугас дьонутар биргэ үөрэммит табаарыстара.

ПОПОВА Екатерина Иннокентьевна
өлбүтүнэн дириҥ кутурҕаннарын тиэрдэллэр:

—бырааттарыгар Иннокентий Иннокентьевич уонна Иван Иннокентьевич Поповтарга дьиэ-уот уонна коммунальнай хаһаайыстыба холбоһугун коллектива;

—төрөппүттэригэр, биргэ төрөөбүттэригэр, аймахтарыгар биргэ үөрэммит табаарыстара.

Электрическэй уонна итии энергия сыаналарын сүрүннээҥин туһунан

Саха Республикатын Правительствотын УУРААҺА

Дьокуускай к. 1993 сыл от ыйын 13 күнэ

Саха Республикатын Правительствота уурар:

1. Биэргэтэргэ уонна 1993 сыл от ыйын 1 күнүтэн туттуута иллэрэргэ:

1.1. Сыһыарыыга сөп түбэһиннэрэн «Якутскэнерго» ПОЭиЭ предприятиелара оҥорон таһаарар электрическэй уонна итии энергияларын тарифтарын.

1.2. Атыылаһан ылан атыылыыр оптовай туһаначчыларга аннан 1 квт чааска 5,8 солкуобай уонна 1 гвал 2700 солкуобай кээмэйдээх чэпчэтиллэри.

2. Атын энергосистемаларга бэриллэр электрическэй энергия тарифын бэйэ туһаначчыларыгар олохтоомут тариф таһымынан биэргэтэргэ.

3. Сиилэлэрин сүтэрбиттэриилэн аҕаарга:

Саха Республикатын Правительствотын 1993 сыл муус устар 12 күнүнээҕи 313 №-дээх, 1993 сыл муус устар 9 күнүнээҕи 187-р №-дээх, 1993 сыл олунньу 6 күнүнээҕи 42 №-дээх, 1992 сыл балаҕан ыйын 21 күнүнээҕи 773-р №-дээх дьаһалларын;

Саха Республикатын Правительствотын 1992 сыл от ыйын 30 күнүнээҕи 330 №-дээх (4 пуун), 1992 сыл от ыйын 22 күнүнээҕи 322 №-дээх (1—4 пуунар), 1991 сыл ахсынньы 28 күнүнээҕи 634 №-дээх (электрическэй уонна итии энергия тарифтарын сыһыаннаах өрүгэр) уураахтарын.

В. ШТЫРОВ.

«Якутскэнерго» ПОЭиЭ предприятиелара оҥорон таһаарар электрическэй уонна итии энергияларын тарифтара

1 квт. чаас сыаната солк. уонна харчынан

ЭЛЕКТРОЭНЕРГИЯ

1. Нэһилиэнньэ коммунальнай олох-дьаһах ааныыларыгар: куораттар нэһилиэнньэлээх пуунарыгар (стационарнай электроплиталар уонна электрическэй итиитэр установкалар туруорулларбут дьиэлэриттэн ураты 4-00

Куораттар нэһилиэнньэлээх пуунарыгар стационарнай электроплиталар уонна электрическэй итиитэр установкалар туруорулларбут дьиэлэригэр 2-00

Тыа сирин нэһилиэнньэлээх пуунарыгар 0-60

тыа сиринээҥи нэһилиэнньэлээх пуунар уопсай расчетнай счетчик көрдөрүүтүнэн аахсалларыгар 0-60

куораттар, нэһилиэнньэлээх пуунар, ДСК, СОТ, ГСК, олох-дьаһах эксплуатационнай тэриллэлэр счетчик көрдөрүүтүнэн аахсалларыгар 3-50

2. Религиознай культ учреждениелара 4-00

3. «Кэмэ» кэмелөһөр сыаллаах үлэни ыытар общество 4-00

4. Уулуссалары сырдатыы 4-00

5. Тыа сирин үлэһиттэрин производственнай ааныыларыгар 4-00

6. «Холбос» потребсоюз (үлэ бары көрүнэрэ) 4-00

7. Тыа сиригэр ас-үөл уонна эт-үүт промышленноһын предприятиелара 8-00

8. Тыа сиригэр олохтоох промышленность уонна нэһилиэнньэни олох-дьаһах оттүнэн хаччыйыы предприятиелара 8-00

9. Дьиэ тэриллиэ, тирэх атах таҥаһын, ыыс оҥоһуктары тигэр предприятиелар 8-00

10. Уоһа аатламмат атын даҕаны тутааччылар 44-00

ИТИИ ЭНЕРГИЯ

1. Нэһилиэнньэ коммунальнай олох-дьаһах ааныыларыгар

РС Правительствотын 1993 сыл ыам ыйын 31 күнүнээҕи 200 №-дээх уураахтарын биэргэтиллибит тарифтарынан

Предприятиелар уонна тэриллэлэр 10900-00

ЭНЕРГОНАДЗОР.

Редакторы солбуйаччы М. Н. СИДОРОВА.

НАШ АДРЕС: 678700, с. Чурапча, ул Карла Маркса, 26 «а». ТЕЛЕФОНЫ: редактор—21-332, отделы—21-265, общий—21-505.

Учредители (соучредители) газеты «Саҥа олох» — Министерство печати и массовой информации Республики Саха (Якутия), Редакция, Местная администрация района, Районный Совет народных депутатов.
Газета издается на якутском языке, выходит во вторниках, четвергам и субботам. Индекс газеты: 54967. Объем—1 усл. печ. лист. Тираж—3339.

Зарегистрирована Саха (Якутской) региональной инспекцией по защите свободы печати и массовой информации.

ЗАКАЗ № 89. Чурапчинская районная типография. Мининформпечати Республики Саха (Якутия). с. Чурапча, ул. Карла Маркса, 26 «а».